

ТЕРМІНОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ УСТАНОВЧИХ ДОКУМЕНТІВ ЮРИДИЧНИХ ОСІБ

Т. БРОВЧЕНКО

*аспірант кафедри цивільного права № 2
(Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого)*

У науковців та фахівців відсутня ясність стосовно установчих документів юридичної особи, попри те, що їм присвячено чимало норм, що містяться у Цивільному кодексі України (далі – ЦК України) та законах України. У контексті дослідження установчих документів юридичних осіб можна назвати праці І. Спасибо-Фатєєвої [1], О. Кібенко [2], В. Кравчука [3], С. Томчишена [4], О. Тичкової [5] та інших науковців, в яких аналізується правова природа цих документів та їх зміст. Натомість одним із найважливіших векторів дослідження будь-яких правовідносин є термінологія. Тому метою цієї статті є спроба виявити зв'язок між термінологією, що вживається у законах України стосовно установчих документів юридичних осіб та учасників правовідносин із їх створення. Це аспект є визначальним, але явно неоднозначно простежується і викликає чимало непорозумінь.

На підтвердження цієї думки достатньо посылитися на те, що в нормах законів зазвичай вживається словосполучення «установчі документи» юридичної особи. Так, у ч. 2 ст. 81 ЦК України встановлюється, що юридична особа приватного права створюєть-

ся на підставі установчих документів згідно зі ст. 87 цього Кодексу. Відповідно, в ч. 1 ст. 87 ЦК України вказується на те, що для створення юридичної особи її учасники (засновники) розробляють установчі документи. Аналогічне словосполучення міститься у ч. 5 ст. 8, ч. 1 ст. 19, абзаци 3 ч. 1 ст. 24 та в інших статтях Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців» [6].

В усіх цих випадках йдеться про юридичну особу (в однині, а не в множині), але про її установчі документи (тобто в множині, а не в однині). Отже, в українських законах вживаються практично одноманітні терміни. Це сприймається так, що юридична особа має не один, а декілька установчих документів. Натомість у ЦК України, на відміну від попереднього законодавства, однозначно встановлено, що та чи інша юридична особа діє на підставі статуту, засновницького договору або установчого акту, що передбачається у частинах 2 та 3 ст. 87.

Відтак постає питання про те, які ж все-ж таки установчі документи в юридичної особи. Якщо ними є лише один із названих вище (статут, засновниць-

кий договір або установчий акт), то виходить, що юридична особа не може мати і статут, і засновницький договір, як це було передбачено у Законі України «Про господарські товариства» [7] для товариств із обмеженою та додатковою відповідальністю й акціонерних товариств. Відповідні норми цього Закону були змінені ще в 2007 р. [8], і віднині в його ст. 4, так само, як в ЦК України, вказується на один із двох установчих документів тих чи інших видів господарських товариств — засновницький договір або статут.

Проте у ст. 51 названого Закону збереглося формування про зміст установчих документів товариства з обмеженою відповідальністю з позначенням тих відомостей, які вони мають містити. Це свідчить про непослідовність законодавця, який, встановивши, що установчий документ у господарського товариства має бути один, одночасно вимагає відомостей в установчих документах (множина), як це було раніше, і які мали міститися і в договорі, і в статуті товариства з обмеженою відповідальністю.

Якщо зважати на те, що засновники юридичної особи при її створенні подають державному реєстратору не один, а декілька документів, то ймовірно може скластися враження, що саме вони і мають назву установчих. Однак це не так, адже ст. 24 Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців» має назву «Документи, що подаються для проведення державної реєстрації юридичної особи». І серед цих документів є й установчі. Отже, не всі ці документи є установчими, а лише ті, що зазначені як такі у ЦК України. Тому ми знову повертаємося до тих документів, які мають назву «статут», «засновницький договір» та «установчий акт».

Таким чином, можна впевнено стверджувати, що редакція майже всіх законів, де вживається вислів про установчі документи юридичної особи, потребує відповідних змін із викладенням в одному із двох варіантів: або «установчі документи юридичних осіб», або «установчий документ юридичної особи».

Ще одне зауваження стосується назви установчого документа. Якщо такий документ, як статут, існував здавна і зберігається дотепер, то другий із позначених у ст. 87 ЦК України йменується «засновницький договір». З цього приводу виникають два питання. Перше: чим обумовлена зміна назви договору, що укладається особами при створенні повного та командитного товариств, з «установчого» на «засновницький»? Адже за Законом України «Про господарські товариства» в редакції, що діяла до набрання чинності новим ЦК України, вживався саме термін «установчий договір». Друге: назвою цього установчого документа буде коротка його редакція («засновницький договір») чи довга («засновницький договір між учасниками»). Ці, здавалося б, дрібниці насправді мають бути певним чином пояснені.

Відповіді на обидва запитання пов'язані між собою — напевно, це намагання законодавця відмежувати засновницький договір як установчий документ від договору, що укладається між засновниками товариства з обмеженою і додатковою відповідальністю й акціонерного товариства, та який не є установчим документом. Відповідно до ст. 142 ЦК України це договір про заснування товариства, а відповідно до ст. 153 ЦК України — договір про створення акціонерного товариства. Причому як в першому, так і в другому випадках немає ясності з точною назвою цього договору, адже якщо в

абзаці 1 ч. 2 ст. 153 ЦК України зазначається просто договір, то в абзаці 3 цієї ж частини він вже йменується договором про створення акціонерного товариства. Аналогічно у ст. 142 ЦК України, в назві якої йдеться про договір про заснування товариства з обмеженою відповідальністю, а в ч. 1 — просто про договір.

Отже, наявною є різниця в термінології договорів, що укладаються при створенні товариств з обмеженою відповідальністю та акціонерних товариств. Ще більше заплутує ситуацію ст. 9 Закону України «Про акціонерні товариства» [9], в якій використовується термін «засновницький договір».

Відтак, якщо навіть припустити, що законодавець відійшов від термінології «установчий договір» і запровадив використання нового терміна «засновницький договір» для розмежування договору, що укладається між засновниками господарських товариств, але не його установчим документом, то слід констатувати, що цієї мети йому досягти не вдалося. Крім того, починаючи з 2004 р. так і не стало ясно, як саме йменувати договір про створення товариств з обмеженою відповідальністю та акціонерних товариств (коротко «договір» чи повно, але тоді назви будуть різними), з 2008 р. термін «засновницький договір» використовується як для установчого документа (повного та командитного товариств), так і не для такого (при створенні акціонерного товариства).

До цього слід додати, що не прояснює ситуації вказівка на те, хто укладає зазначені вище договори. За статтею 120 — учасники повного товариства, а у ст. 134 — взагалі про це не йдеться, а лише позначається, що засновницький договір підписується всіма повними учасниками; за ст. 142 — це особи, які заснують товариство з обмеженою відповідальністю; за

ст. 153 — особи, які створюють акціонерне товариство, а за ст. 9 Закону України «Про акціонерні товариства» — це засновники. Очевидна й тут різна термінологія — це і засновники, і учасники, і просто особи, які чи то створюють, чи то заснують товариства, що також вимагає аналізу для відповіді на питання про те, навіщо це було зроблено.

Навряд чи можна переконливо стверджувати про те, що тут було закладено якийсь особливий сенс, але думається, що позначення у ролі сторін (для повного товариства) або підписантів (для командитного товариства) їх учасників покликано наголосити на тому, що ці договори існують не лише протягом створення цих товариств, а й допоки останні не будуть виключені з державного реєстру. Щодо зникнення із ЦК України терміна «засновники» як осіб, які укладають договори про створення товариств з обмеженою, додатковою відповідальністю та акціонерних товариств, то можна припустити, що це було зроблено, аби уникнути термінології, якою б вводилися або тимчасові суб'єкти, або суб'єкти, яких можна виокремити серед інших.

Для пояснення цієї думки можна навести приклади із Закону України «Про господарські товариства» в попередній редакції, якою передбачалися певні пільги для засновників та інші особливості їх правового статусу. Відтак у товариствах з обмеженою, додатковою відповідальністю та акціонерних товариствах існували різні категорії осіб, які перебували у відносинах з цими товариствами. Це були засновники, учасники та акціонери. Причому термін «засновники» використовувався як родовий (а, відповідно, підвидом ставали або учасники, або акціонери), так і видовий поряд із останніми категоріями осіб.

Оскільки в ЦК України та у чинній редакції Закону України «Про господарські товариства» розбіжності між засновниками та учасниками і, відповідно, акціонерами відсутні, тому, можливо, й зберігати термінологію «засновник» не стали.

Однак це пояснення виявляється не переконливим, якщо звернутися до Закону України «Про акціонерні товариства», в якому знову з'являється термін «засновник». У такому разі слід або взагалі не приділяти уваги термінології, що вживається у законах, або відшукати інше пояснення цьому, або запропонувати зміни для уніфікації термінології.

На нашу думку, рухатися першим шляхом не варто, адже термінологія для закону є одним із визначальних його положень. Останнім часом стало прийнято на початку закону наводити глосарій для чіткості в розумінні вживання тих чи інших термінів саме для цього закону. Це, з одного боку, сприяє зручності в користуванні цим законом, а з другого — призводить до таких розбіжностей, що не можуть бути виправдані специфікою конкретного закону. Виявляється, що ті негаразди, які при цьому виникають, гірші, ніж той позитив, до якого прагнув законодавець, вводячи глосарій.

У випадку ж із термінологією, яка вживається стосовно установчих документів юридичної особи та тих, хто їх укладає і підписує, ситуація інша. Фактично немає перешкод для уніфікації термінології, оскільки її специфіка в ЦК України та законах відсутня, як немає і підстав для такої специфіки. Спроби ж відшукати інше пояснення різній термінології є марними. Тому залишається єдино можливий та правильний шлях у вирішенні термінологічних питань — запропонувати зміни для уніфікації термінології в усіх статтях ЦК України, що регулюють відно-

сини зі створення господарських товариств та розробки їх установчих документів.

Для цього передусім варто ґрунтуватися на сутності правовідносин та їх суб'єктів. Якщо у створенні акціонерного товариства задіяні особи, які не можуть йменуватися акціонерами з відомих причин (бо вони ще не є власниками акцій), а згодом з'являються такі суб'єкти, як акціонери, тобто спостерігається зміна і найменування, і статусу вказаних суб'єктів, то нічого подібного не відбувається в інших господарських товариствах.

Детальніший аналіз відносин зі створення господарських товариств дозволяє стверджувати таке. Засновники акціонерного товариства і товариства з обмеженою і додатковою відповідальністю перебувають у договірних правовідносинах між собою лише на стадії створення цих товариств. Після їх державної реєстрації ці відносини припиняються, і виникають корпоративні правовідносини, суб'єктами яких є відповідні товариства та кожен із їх учасників. Тобто крім зміни правовідносин (із зобов'язальних на корпоративні), наявна зміна і їх суб'єктів — ними вже будуть не особи, які виражали волю і докладали зусиль зі створення товариства, між собою, а кожна з них зі створеним ними товариством.

У свою чергу, це не може не вплинути на найменування, яке вони мали на стадії створення товариства — засновники (або особи, які засновують чи створюють товариство) та після завершення його створення — учасники (для всіх товариств, крім акціонерних) і акціонери (для акціонерних товариств). Логіка зрозуміла, але для усунення термінологічної плутанини у законах, що регулюють створення та установчі документи господарських товариств, не спрацьовує. Адже термін «засновники» використовується, як

зазначалося, тільки на етапі створення акціонерних товариств і не використовується при створенні інших видів господарських товариств.

Тоді слід «підключити» ще один аргумент для усунення термінологічної плутанини — вплив перетворення правовідносин на їх суб'єктний склад. Якщо при створенні повних і командитних товариств особи, які їх створюють, укладають договір, і після державної реєстрації цих товариств продовжують перебувати між собою у договірних правовідносинах, оскільки установчим документом, на підставі якого діють ці товариства, є договір, то суб'єктний склад цих правовідносин не змінюється. Тому між термінами «засновники» та «учасники» цих товариств можна поставити знак рівності. Враховуючи ж, що особи, які в подальшому увійшли до складу учасників, не можуть вважатися засновниками, то краще використовувати термін «учасники» як родовий.

Схожа, але не аналогічна ситуація виникає при створенні товариств з обмеженою та додатковою відповідальністю. Їх засновники з моменту державної реєстрації також стають учасниками, і зміна складу учасників цього товариства в подальшому також вимагає єдиної термінології. Однак ті особи, хто заснував ці товариства, стають суб'єктами абсолютно інших правовідносин — корпоративних, і саме тому вони йменуються учасниками. Так само й засновники акціонерного товариства та акціонери, хоча єдиної термінології при цьому закон не вживає, а якраз навпаки.

Ще одне застереження стосується терміна «учасники» як осіб, що мають право участі в товаристві (ст. 100 ЦК України). З цього випливає, що в будь-якому товаристві мають бути учасники, а отже, й акціонери є учасниками акціонерного товариства, а от заснов-

ники такими не є. Тоді некоректним буде використання терміна «учасник» до осіб, які підписують договір про створення товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю.

На підставі наведеного можна переконатися у відсутності єдиної аргументації та чинників для застосування термінології стосовно суб'єктів, які створюють господарське товариство та продовжують перебувати з ним у відносинах, а також тих документів, які вони розробляють для створення цих товариств і які в підсумку стають їх установчими документами.

На практиці при створенні товариств з обмеженою та додатковою відповідальністю і акціонерних товариств як уклалися, так і укладаються установчі договори. Нерідко так продовжують йменуватися і установчі документи повного та командитного товариств, хоча їх назва за ЦК України інша. Тому видається за краще внести до ЦК України та законів України «Про акціонерні товариства» і «Про господарські товариства» такі зміни.

По-перше, йменувати осіб, які створюють будь-яке господарське товариство, засновниками, а осіб, які перебувають у відносинах із товариством, — учасниками, а з акціонерним товариством — акціонерами. Відповідно, суб'єкти, які уклали договори про створення господарських товариств — чи то їх установчий документ, чи ні — будуть засновниками, але ті, хто уклали договори про створення повних та командитних товариств будуть одночасно їх учасниками. Тому, по-друге, видається за доцільне повернутися до термінології, яка більше відповідає сутності правовідносин зі створення господарських товариств і йменувати їхні установчі документи так: установчий договір повного та командитного товариств, засновницький договір товариства з обмеженою та додатко-

вою відповідальністю і акціонерного товариства. По-третє, як наслідок, це дозволить розмежувати установчі документи: установчий договір буде таким, а засновницький — ні. Сторонами установчого договору будуть ті засновники, які одночасно з державною реєстрацією товариства стають його учасниками, але продовжують перебувати між собою у договірних

правовідносинах, а сторонами засновницького договору — ті, хто засновує товариство з обмеженою та додатковою відповідальністю і акціонерного товариства, але після державної реєстрації останніх не залишаються між собою у договірних правовідносинах. Цьому не заважає те, що ці особи (засновники) також стають учасниками або, відповідно, акціонерами.

ВИКОРИСТАНІ МАТЕРІАЛИ

1. *Корпоративне управління* : моногр. / І. Спасибо-Фатєєва, О. Кібенко, В. Борисова ; за ред. І. Спасибо-Фатєєвої. — Х., 2007. — 500 с.
2. *Кібенко О.* Установчі документи господарського товариства: європейський підхід // *Юридична Україна*. — 2005. — № 7. — С. 62–67.
3. *Кравчук В. М.* Механізм виникнення корпоративних правовідносин // *Юридичний радник*. — 2009. — № 4. — С. 32–37.
4. *Томчишен С. В.* Правова природа установчих документів як джерела регулювання корпоративних відносин у товариствах з обмеженою відповідальністю // *Актуальні питання цивільного та господарського права*. — 2009. — № 5. — С. 24–31.
5. *Тичкова О. Ю.* Локальні корпоративні норми у цивільно-правовому регулюванні : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.03. — Х., 2009. — 20 с.
6. *Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб — підприємців* : Закон України від 15 травня 2003 р. № 755-IV [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/755-15/print1343200779398812>.
7. *Про господарські товариства* : Закон України від 19 вересня 1991 р. № 1576-XII [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/про%20господарські%20товариства>.
8. *Про внесення змін та визнання такими, що втратили чинність, деяких законодавчих актів України у зв'язку з прийняттям Цивільного кодексу України* : Закон України від 27 квітня 2007 р. № 997-V [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/997-16>.
9. *Про акціонерні товариства* : Закон України від 17 вересня 2008 року № 514-VI [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/514-17>.

REFERENCES

1. *Korporatyvne upravlinnia [Corporate Governance]*, Kharkiv, 2007, 500 p.
2. *Kibenko O. Ustanovchi dokumenty hospodarskoho tovarystva: ievropeyskyi pidkhid [Constituent Documents of Business Company: European Approach]*, Iurydychna Ukraina, 2005, no. 7, pp. 62–67.
3. *Kravchuk V. M. Mekhanizm vynyknennia korporatyvnykh pravovidnosyn [Mechanism of Corporate Relations Establishment]*, *Iurydychnyi radnyk*, 2009, no. 4, pp. 32–37.
4. *Tomchyshen S. V. Pravova pryroda ustanovchykh dokumentiv iak dzherela rehuliuвання korporatyvnykh vidnosyn u tovarystvakh z obmezhenoiu vidpovidalnistiu [Legal Nature of Constituent Documents as a Source of Corporate Relations Regulation in Limited Liability Companies]*, *Aktualni pytannia tsyvilnoho ta hospodarskoho prava*, 2009, no. 5, pp. 24–31.
5. *Tychkova O. Yu. Lokalni korporatyvni normy u tsyvilno-pravovomu rehuliuванні [Local Corporate Standards in Civil Legal Regulation]*, Kharkiv, 2009, 20 s.
6. *Pro derzhavnu reiestratsiiu iurydychnykh osib ta fizychnykh osib — pidpriemtsiv: Zakon Ukrainy vid 15 travnia 2003 r. № 755-IV [On State Registration of Legal Entities and Individuals — Entrepreneurs: Law of Ukraine of May 15, 2003 No. 755-IV]*. Available at: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/755-15/print1343200779398812>.
7. *Pro hospodarski tovarystva: Zakon Ukrainy vid 19 veresnia 1991 r. № 1576-XII [On Business Companies: Law of Ukraine of September 19, 1991 No. 1576-XII]*. Available at: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/про%20hospodarski%20tovarystva>.
8. *Pro vnesennia zmin ta vyznannia takymy, shcho vtratly chynnist, deiakykh zakonodavchykh aktiv Ukrainy u zv'iazku z pryiniattiam Tsyvilnoho kodeksu Ukrainy: Zakon Ukrainy vid 27 kvitnia 2007 r. № 997-V [On Amendments and Loss of Effect of Some Legislative Acts of Ukraine Due to the Adoption of the Civil Code of Ukraine: Law of Ukraine of April 27, 2007 No. 997-V]*. Available at: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/997-16>.

9. Pro aktsionerni tovarystva: Zakon Ukrainy vid 17 veresnia 2008 r. № 514-VI [On Joint Stock Companies: Law of Ukraine of September 17, 2008 No. 514-VI]. Available at: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/514-17>.

Рекомендовано до друку кафедрою цивільного права № 2 Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

Бровченко Т. І. Термінологічні аспекти установчих документів юридичних осіб

Анотація. Стаття присвячена термінології, яка використовується законодавцем щодо установчих документів юридичних осіб, зокрема, засновницького договору і договору, що укладається засновниками товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю, акціонерного товариства, який установчим документом не є. Приділяється увага різним видам засновницьких договорів — зі створення повного і командитного товариств, а також акціонерних товариств. Визначаються причини та види відмінностей цих договорів, а також договорів зі створення товариств з обмеженою та додатковою відповідальністю. Вносяться пропозиції щодо уніфікації термінології.

Ключові слова: повне, командитне товариство, засновницький договір, договір між учасниками, акціонерне товариство, товариство з обмеженою відповідальністю.

Бровченко Т. И. Терминологические аспекты учредительных документов юридических лиц

Аннотация. Статья посвящена терминологии, используемой законодателем относительно учредительных документов юридических лиц, в частности, учредительского договора и договора, заключаемого учредителями общества с ограниченной и дополнительной ответственностью, акционерного общества, который учредительным документом не является. Уделяется внимание различным видам учредительских договоров — по созданию полного и командитного обществ, а также акционерных обществ. Определяются причины и виды отличий этих договоров, а также договоров по созданию обществ с ограниченной и дополнительной ответственностью. Вносятся предложения по унификации терминологии.

Ключевые слова: полное, командитное общество, учредительский договор, договор между участниками, акционерное общество, общество с ограниченной ответственностью.

Brovchenko T. Aspects of Terminology of Constituent Documents of Legal Entities

Annotation. The article deals with terminology employed by the legislator concerning constituent documents of legal entities, namely constituent agreement and agreement between founders of limited or double liability companies, joint stock companies not being the constituent document. Attention is paid to different types of constituent agreements on establishment of full companies and partnership in commendam as well as joint-stock companies. Grounds for and types of distinctions between the above agreements as well as agreements establishing limited or double liability companies are identified. Proposals on unification of terminology are made.

Key words: full company, partnership in commendam, constituent agreement, articles of association, joint-stock company, limited liability company.